

Actio Publiciana u rimskom pravu uz osvrt na suvremeno hrvatsko pravo

Rogić, Hana

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:988934>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-21**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Katedra za rimsko pravo

Hana Rogić

***ACTIO PUBLICIANA* U RIMSKOM PRAVU UZ OSVRT NA SUVREMENO
HRVATSKO PRAVO**

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Henrik-Riko Held

Zagreb, 2024.

Izjava o izvornosti

Ja, Hana Rogić, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Hana Rogić, v.r.

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. POJAM I PRAVNA NARAV TUŽBE <i>ACTIO PUBLICIANA</i>	2
3. NASTANAK I POVIJEST TUŽBE <i>ACTIO PUBLICIANA</i>	3
4. VRSTE VLASNIŠTVA.....	4
4.1. Kviritsko vlasništvo i načini njegovog stjecanja	5
4.2. Bonitarno vlasništvo i <i>traditio</i>	6
5. OBILJEŽJA TUŽBE <i>ACTIO PUBLICIANA</i>	7
5.1. Razlika između tužbe <i>rei vindicatio</i> i tužbe <i>actio Publiciana</i>	7
5.2. Formula tužbe <i>actio Publiciana</i>	8
5.3. Aktivna legitimacija.....	10
5.4. Pasivna legitimacija	12
5.5. Predmet i teret dokazivanja (<i>onus probandi</i>).....	13
6. TUŽBA PREDMNIJEVANOG VLASNIKA ZA POVRAT STVARI.....	15
6.1. Zakonski okvir	16
6.2. Aktivna i pasivna legitimacija	17
6.3. Zahtjev, protuzahjev i prigovori	18
6.4. Transformacija publicijanskog u reivindikacijski spor.....	19
7. ZAKLJUČAK.....	20
POPIS LITERATURE	22

1. UVOD

Iako klasični rimski pravници nisu službeno definirali vlasništvo, može se reći da je prema njihovim shvaćanjima vlasništvo (*dominium*) potpuna i isključiva pravna vlast na tjelesnoj stvari (*plena in re potestas*) koju su ostali subjekti dužni poštovati.¹ Ono pripada vlasniku čak i kada on ne posjeduje, odnosno nema faktičnu vlast nad stvari.²

Velika važnost se pridaje institutu prava vlasništva u suvremenim pravnim sustavima. Dokaz tome jest činjenica da je ono redovito predmet u ustavnopravnom uređenju suvremenih država.³ Sukladno navedenom, u Ustavu Republike Hrvatske je sadržana nepovredivost vlasništva kao jedna od najviših vrednota ustavnog poretka Republike Hrvatske.⁴ U slučaju povrede vlasnik i predmijevani vlasnik, s obzirom na vrstu povrede prava vlasništva, mogu prema Zakonu o vlasništvu i drugim stvarnim pravima⁵ koristiti pravu vlasničku tužbu za povrat stvari, vlasničku tužbu za prestanak uznemiravanja, tužbu predmijevanog vlasnika za prestanak uznemiravanja, tužbu predmijevanog vlasnika za povrat stvari kao sredstva zaštite svog prava vlasništva.⁶ Sve navedene tužbe su petitorne tužbe i o njima sud odlučuje u parničnom postupku.

Fokus ovog rada bit će *actio Publiciana* u klasičnom rimskom pravu, odnosno tužba predmijevanog vlasnika za povrat stvari u suvremenom pravu. Ovim radom se, preko definiranja vlasništva i strukturiranja vrsti vlasništva do analize formule i bitnih pravnih aspekata, nastoji dobiti cjelovita slika tužbe *actio Publiciana*. Analiza uključuje začetke te tužbe u klasičnom rimskom pravu, daljnju razradu rimskih pravnika te konačnu suvremenu formulaciju zapravo podjednakog tužbenog zahtjeva u suvremenom hrvatskom pravu. Pažnja će se posvetiti i usporedbi tužbe *actio Publiciana* s najpoznatijim načinom zaštite vlasništva – *rei vindicatio*, tj. pravom vlasničkom tužbom.

¹ Šarac, M.; Lučić, Z., *Rimsko privatno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2006., str. 125.

² Klarić, P.; Vedriš M., *Građansko pravo*, XIV. Izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2008., str. 226.

³ *Ibid.*

⁴ Čl. 3. Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14.

⁵ Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, Narodne novine, br. 91/1996, 68/1998, 137/1999, 22/2000, 73/2000, 129/2000, 114/2001, 79/2006, 141/2006, 146/2008, 38/2009, 153/2009, 143/2012, 152/2014, 81/2015, 94/2017 (dalje u tekstu: ZV)

⁶ Ninić, M., *Reivindikacija u rimskom pravu s osvrtom na suvremeno hrvatsko uređenje*, diplomski rad, Pravni fakultet u Zagrebu, 2022. (pristupljeno preko: <https://repozitorij.pravo.unizg.hr/islandora/object/pravo%3A4774>). Posljednji pristup: 8.7.2024.).

2. POJAM I PRAVNA NARAV TUŽBE *ACTIO PUBLICIANA*

Actio Publiciana bila je pretorska tužba dana onome tko je stekao posjed stvari *ex justa causa* (na temelju opravdanog razloga) te izgubio posjed prije nego što je stekao vlasništvo preko dosjelnosti. Cilj ove tužbe bio je povrat stvari i svega što joj pripada (*cum omni causa*).⁷

Tužba je počivala na fikciji na temelju koje je pretor njenom formulom nalagao sudu da sudi kao da je već protekao rok dosjelnosti⁸, te je zato stjecatelj preko položaja uzukapijenta postao kviritskim vlasnikom. Zahvaljujući ovoj fikciji, bonitarni vlasnik je mogao zahtijevati stvar od bilo koje osobe, uključujući i kviritskog vlasnika ako mu je ovaj stvar prodao. Služila je za zaštitu bonitarnog vlasništva, a od razdoblja Justinijanova prava upotrebljavana i za zaštitu poštenih posjednika, nositelja prava osobnih služnosti i ovlaštenika iz dugoročnih ugovora o zakupu zemljišta. Ukoliko više nije imao posjed stvari, poštenu je posjednik mogao spornu stvar zahtijevati od svake treće osobe - slabijeg posjednika - koja je stvar stekla od istog otuđivatelja. Jači posjednik bio bi onaj komu je stvar bila predana ranije po načelu *prior tempore, potior iure*. Međutim, ako je stvar stečena od različitih otuđivatelja, jačim se smatra posjednik stvari u vrijeme podizanja tužbe.⁹

O samoj pravnoj naravi ove tužbe svjedoči Neracijev tekst u Digestama:

*Publiciana actio non ideo comparata est, ut res domino auferatur: eiusque rei argumentum est primo aequitas, deinde exceptio 'si ea res possessoris non sit': sed ut is, qui bona fide emit possessionemque eius ex ea causa nactus est, potius rem habeat.*¹⁰

⁷ Long, G., *Publiciana in rem actio*, u: Smith, W., D.C.L., LL.D. (ur.), *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, London, 1875., str. 974.

⁸ Dosjelnost ili uzukapija (lat. *usucapio*, od *usus*: poraba + *capere*: steći), stjecanje vlasništva na tuđoj stvari posjedovanjem te stvari tijekom vremena određenog zakonom i uz određene uvjete. (preuzeto 2. rujna 2024. godine sa: <https://enciklopedija.hr/clanak/dosjelnost#:~:text=usucapio%2C%20od%20usus%3A%20poraba%20%2B,volju%20i%20pravo%20dosadašnjega%20vlasnika>)

⁹ Šarac, M., Lučić, Z., *op. cit.* u bilj. 1., str.147.

¹⁰ D. 6, 2, 17 (*Ner. 3 memb.*): “*Actio Publiciana* nije uvedena zato da bi se stvar oduzela vlasniku; prvi dokaz za to je načelo pravičnosti, a zatim prigovor 'ako ta stvar nije vlasništvo posjednika' – nego je (uvedena zato) da bi onaj tko je stvar kupio bona fide i na toj osnovi stekao posjed – imao prednost.” – prijevod prema Romac, A., *Izvori rimskog prava*, Informator, Zagreb, 1973., str. 252.

3. NASTANAK I POVIJEST TUŽBE *ACTIO PUBLICIANA*

Iako su posjed i vlasništvo važna tema u Digestama, pravna rasprava o vlasništvu zapravo se nalazi samo u nekolicini naslova. Najraniji spomen je u knjizi 6, koja se bavi tužbama *rei vindicatio* i *actio Publiciana*.¹¹

Ime tužbe *actio Publiciana* potječe od rimskog pretora Publicija (*Q. Publicius*), koji je, naime, u svome ediktu, iz 67. godine prije nove ere, prvi puta spomenuo navedenu tužbu.¹² U prilog tome ide tekst iz Institucija: *Quae actio Publiciana appellatur, quoniam primum a Publicio praetore in edicto proposita est.*¹³

Kao što je već rečeno, radi se o tužbi koja pripada vrstama honorarnih tužbi (*actiones honorariae*), kontradiktorno civilnim tužbama, među kojima se nalazi i *rei vindicatio*, koje korijene vuku iz *ius civile*, odnosno starog civilnog prava, s početkom od Zakonika dvanaest ploča.¹⁴

Ranije, u situacijama koje su uključivale *res Mancipi* prenesen bez mancipacije ili *in iure cessio*, kupac je stjecao samo posjed. Sada mu je pretor pružio zaštitu, čak i protiv vlasnika. Uveo je specifičnu proceduralnu iznimku protiv bilo kakvih zahtjeva prenositelja koji bi formalno mogao zadržati *dominium*. U međuvremenu, kupčeva zaštita dodatno je proširena fiktivnom tužbom, odnosno tužbom *actio Publiciana*. Ovim mehanizmom fingiralo se da je posjed trajao onoliko dugo koliko je potrebno za dosjelost i da je stoga osoba koja je podnijela tužbu već postala kviritski vlasnik.¹⁵

Kasnije, u Justinijanovom zakonodavstvu, ukinuta je razlika između *res Mancipi* i *res nec Mancipi*, a vlasništvo se u svim slučajevima moglo prenijeti tradicijom. *Actio Publiciana* stoga je postala beskorisna u bilo koju drugu svrhu osim slučaja *bonae fidei possessio*, a čini se da to objašnjava zašto se riječi *non a domino* pojavljuju u Ediktu kako je navedeno u Digestama, dok se ne pojavljuju u Gajevim Institucijama.¹⁶

¹¹ Plessis du, P., *Property*, u: Johnston, D. (ur.), *The Cambridge companion to Roman law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2015., str. 175-198, str. 183.

¹² Petrak, M., *Actio Publiciana u klasičnom rimskom pravu*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 62, br. 5-6, 2012., str. 1513-1535, str. 1514.

¹³ *Justiniani Inst. 4.6.4*: "Ova se tužba naziva *actio Publiciana* jer ju je prvi unio u (svoj) edikt pretor Publicije." – prijevod Romac, A; *op. cit.*, bilj. 10, str. 251.

¹⁴ Petrak, M., *op. cit.*, bilj. 12

¹⁵ Capogrossi Colognesi, L., *Ownership and power in Roman law*, u: Plessis du, P.; Ando C.; Tuori, K. (ur.), *The Oxford Handbook of Roman Law and Society*, Oxford University Press, Oxford, 2016., str. 524-536, str. 531.

¹⁶ Long, G.; *op. cit.*, bilj. 7.

*Ait pretor: Si quis id quod traditur ex iusta causa non a domino et nondum usucaptum petet, iudicium dabo.*¹⁷

Ne zna se u kojem je trenutku došlo do smanjenja razlike između *res Mancipi* i *nec Mancipi* i korelativne potrebe za *mancipatio*. Međutim, moglo bi se pretpostaviti da je uspostava učinkovitog mehanizma zaštite *res Mancipi* za stjecatelja putem *traditio*, kao što je *actio Publiciana*, djelovala kao katalizator za ovaj proces nestanka mancipacije. Time je na kraju stjecatelj bio jednako zaštićen u svojoj “vlasti”, bilo da je stvar stekao putem mancipacije ili nije, polazeći jednako tako do *rei vindicatio* ili do *actio Publiciana* koja bi se konfigurirala kao stvarna *vindicatio utilis*.¹⁸

4. VRSTE VLASNIŠTVA

Da bi se spoznala srž tužbe *actio Publiciana*, bitno je da se prije toga utvrde temelji ove tužbe. Ti temelji počivaju kako na vlasništvu, tako i na samom derivativnom načinu stjecanja istog. U starijem rimskom pravu, a onda i u Justinijanovom pravu, postojao je jedan jedinstveni tip vlasništva. No u svom povijesnom razvoju, klasično je pravo, pod utjecajem novih političkih, socijalnih i ekonomskih kretanja, osim tradicionalnog vlasništva (*dominium*) u pravom smislu riječi, razvilo i druge oblike prava na stvarima koji su po svojoj prirodi i funkciji bili slični vlasništvu i bili zaštićeni *in rem* akcijama, ali se ipak nisu smatrali vlasništvom u užem smislu. Protekom vremena, došlo je do opuštanja formalizma klasičnog kviritskog vlasništva, što je dovelo do nastanka slobodnijeg pretorskog ili bonitarnog vlasništva. Osim toga, s osvajanjem provincija pojavilo se pitanje reguliranja prava vlasništva nad zemljištima u tim provincijama. Bilo je također potrebno riješiti pitanje vlasništva nad imovinom peregrina koji su postali građani Rimskog Carstva i sudjelovali u njegovoj ekonomiji.¹⁹

Za potrebe ovog rada te tematike tužbe *actio Publiciana*, od važnosti će biti prva dva tipa vlasništva: kviritsko i bonitarno (pretorsko).

¹⁷ “Pretor kaže: Ako netko potražuje stvar koja mu je predana (tradirana) od nevlasnika po opravdanom pravnom razlogu (osnovi, naslovu), a tu stvar još nije stekao dosjelošću, dozvolit ću tužbu (spor).” – prijevod prema Romac, A., *op. cit.*, bilj. 10, str. 227.

¹⁸ Diaz-Bautista Cremades, A. A., *Actio Publiciana and Mancipatio*, *Journal of European history of law*, vol. 12, br. 2, 2021., str. 138-144, str. 138.

¹⁹ Horvat, M., *Rimsko pravo*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2017., str.186. *sqq.*

4.1. Kviritsko vlasništvo i načini njegovog stjecanja

Prema *ius civile* postojalo je jedinstveno vlasništvo nazvano *dominium* ili *dominium ex iure Quiritium*, odnosno kviritsko vlasništvo. Samo ovaj oblik vlasništva bio je zaštićen vlasničkom tužbom (*rei vindicatio*), u kojoj tužitelj tvrdi: *rem Auli Agerii esse ex iure Quiritium*.²⁰ Za stjecanje kviritskog vlasništva bilo je potrebno ispunjavanje tri uvjeta: (i) da stjecatelj bude rimski građanin s pravom trgovanja (*ius commercii*), (ii) da se radi o prikladnom objektu (*res in commercio*), to bi bila nekretnina na teritoriju Italije, te (iii) da se stjecanje kviritskog vlasništva provodi na propisan način – mancipacijom, *in iure* cesijom ili tradicijom.²¹

Mancipacija (lat. *mancipatio*) je bila formalistički civilni pravni posao koji je služio za prenošenje prava vlasništva na *res mancipi* sa dotadašnjeg vlasnika na novog vlasnika.²² Pojam *mancipatio* stoga proizlazi iz čina fizičkog prisvajanja stvari; i ovo fizičko prisvajanje odnosi se na prijenos vlasništva nad stvari. To nije bilo jednostavno fizičko prisvajanje, već ono koje je pratilo određene oblike opisane kod Gaja: *Est autem mancipatio, ut supra quoque diximus, imaginaria quadam venditio: quod et ipsum ius proprium civium Romanorum est. Baque res ita agitur: adhibitis non minus quam quinque testibus civibus Romanis puberibus et praterea alio eiusdem condicionis, qui libram aeneam teneat, qui appellatur libripens, is qui mancipio accipit, rem tenens ita dicit; HUNC EGO HOMINEM EX IURE QUIRITIUM MEUM ESSE AIO ISQUE MINI EMPTUS ESTO HOC ADRE AENEAQUE LIBRA; deinde aere percutit libram idgue aes dat ei a quo mancipio accipit quasi pretii loco*.²³

Isti opis daje i Ulpijan u Fragmentama, ali kraće:

Res mobiles non nisi praesentes mancipari possunt, et non plures quam quot manu capi possunt. Immobiles autem etiam plures simul et quae diversis locis sunt mancipari possunt.²⁴

²⁰ "...stvar, o kojoj se radi, vlasništvo Aula Agerija po kviritskom pravu,..." - prijevod prema: Eisner, B.; Horvat, M. *Rimsko pravo*, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb, 1948., str. 567.

²¹ Horvat, M., *op. cit.* u bilj. 19, str. 187.

²² *Id.*, str. 193.

²³ *Gai. Inst.* 1,119: "Mancipacija je, kao što smo naprijed rekli, neke vrsti prividna prodaja, a ona spada u posebno pravo koje vrijedi (samo) za rimske građane. Ona se ovako obavlja: u prisutnosti najmanje pet svjedoka, rimskih građana, punoljetnih, a pored toga još jednoga istog (pravnog) položaja (svojtva) koji bi držao bakrenu vagu, a nazvan je vagal (*libripens*), onaj tko mancipacijom pribavlja stvar, držeći bakrenu šipku, kaže: 'Tvrdim da ovaj rob po kviritskom pravu pripada meni i da sam ga ja kupio ovim bakrom i bakrenom vagom.' Zatim bi udario bakrenom šipkom po vagi i onome, od koga je stvar putem mancipacije dobio, predao bakar kao da time plaća cijenu" – prijevod prema Romac, A., *op. cit.*, bilj. 10., str. 225.

²⁴ *Ulp. Reg.* 19,6: "Pokretne stvari nisu se mogle prenositi mancipacijom ako nisu bile prisutne (na mjestu); isto tako nije se nijedanput moglo prenositi više stvari, nego što se moglo rukom zahvatiti; međutim, nepokretne stvari

Ovaj način prijenosa primjenjivao se na sve *res Mancipi*, bilo da se radilo o slobodnim osobama ili robovima, životinjama ili zemljištima. Gaj naziva *mancipatio imaginaria quaedam venditio*, jer iako je zakon zahtijevao ovaj oblik za prijenos kviritskog vlasništva, stvarni ugovor o prodaji sastojao se u dogovoru stranaka o cijeni.²⁵

Nadalje, *in iure cessio* bio je način prijenosa vlasništva putem fiktivne parnice. Ovaj način stjecanja bio je primjenjiv na *res Mancipi*, kao i na *res nec Mancipi*, koje zbog svoje prirode nisu bile sposobne za tradicionalni prijenos. Stranke u ovom postupku bili su vlasnik (*dominus qui cedit*), osoba kojoj se namjeravalo prenijeti vlasništvo (*vindicans, cui ceditur*) i magistrat (*qui addicit*). Osoba kojoj se vlasništvo trebalo prenijeti, tvrdila bi pred magistratom i stvarnim vlasnikom da je stvar njezina; magistrat bi tada pozvao vlasnika da se brani, a nakon što bi vlasnik izjavio da nema obranu ili ostao šutjeti (*in iure cedit*), magistrat bi dodijelio (*addictio*) stvar tužitelju.²⁶

4.2. Bonitarno vlasništvo i *traditio*

S druge strane, pretorsko, tj. bonitarno vlasništvo stvoreno je krajem republike u doba intenzivnog prometa i trgovine, kada su formalni i komplicirani načini prijenosa vlasništva nad *res Mancipi* postali suviše nepraktični. Stoga je, kako je već ranije spomenuto, nerijetko dolazilo do situacija u kojima se prijenos vlasništva nad *res Mancipi* obavljao neformalnom predajom, odnosno tradicijom.²⁷

Važno je napomenuti da je prema civilnom pravu u takvim slučajevima dosadašnji vlasnik zadržavao *dominium ex iure Quiritium* (jer je za njegov prijenos bila potrebna mancipacija ili *in iure cessio*), dok je stjecatelj tradicijom dobivao samo posjed nad *res Mancipi*, koji bi se tek dosjelošću pretvarao u kviritsko vlasništvo.²⁸ Otud je vidljivo da za stjecanje vlasništva putem tradicije treba, pored materijalne predaje stvari, još nešto više. O tome govori Paulov edikt:

*Numquam nuda traditio transfert dominium, sed ita, si venditio aut aliqua iusta causa praecesserit propter quam traditio sequeretur.*²⁹

mogle su se prenositi mancipacijom i kad ih je bilo više, pa i kad su se nalazile na raznim mjestima.” – prijevod prema Romac, A., *op. cit.*, bilj. 10., str. 226.

²⁵ Long, G., *op. cit.*, bilj. 7., str. 727. sqq.

²⁶ *Id.*, str. 653.

²⁷ Horvat, M., *op. cit.*, bilj. 19., str. 187.

²⁸ *Ibid.*

²⁹ D. 41, 1, 31 pr. (Paulus 31 ad ed.) : “Nikada sama (gola) tradicija ne dovodi do prijenosa vlasništva, ako tome ne prethodi prodaja ili neki drugi osnovani (opravdani) razlog (pravna osnova) radi kojega dolazi do tradicije.” – prijevod prema Romac A., *op. cit.* u bilj. 10., str. 227.

Stjecatelj je u opisanim slučajevima bio u položaju koji je sličio kviritskom vlasništvu, a stvar je time trajno dospjela u njegovu imovinu. On je držao *in bonis suis* (*in bonis habere*), pa se taj odnos zove i bonitarno vlasništvo.³⁰ No, naziv “bonitarno vlasništvo” nije potekao od klasičnih rimskih pravnika koji su koristili izraze *in bonis esse* ili *in bonis habere* za takav oblik vlasništva. Formulaciju “bonitarno vlasništvo” uveo je tek u 6. stoljeću Teofil u svojoj grčkoj parafrazi Justinijanovih Institucija. U konačnici, *actio Publiciana* je štitila bonitarno vlasništvo kao oblik prava vlasništva utemeljen na fikciji da je nastupila dosjelost stjecanja istog u korist stjecatelja.³¹

Dosadašnji vlasnik zadržao bi samo *nudum ius Quiritium*, tj. samo puko ime vlasnika bez ikakva sadržaja. A i *nudum ius Quiritium* bi uzukapijom prešlo na bonitarnog stjecatelja, koji tada postaje kviritskim vlasnikom. U prethodnom poglavlju istaknuto je da je u postklasičnom i Justinijanovom pravu nestao opisani duplicitet vlasništva jer se civilno pravo sjedinilo s pretorskim, dok je *actio Publiciana* i dalje ostala kao sredstvo zaštite poštenog posjednika protiv slabijeg.³²

5. OBILJEŽJA TUŽBE *ACTIO PUBLICIANA*

5.1. Razlika između tužbe *rei vindicatio* i tužbe *actio Publiciana*

Sada kada se ustanovilo o kojim se sve vrstama vlasništva govori, dalje je bitno izučiti na koji način se navedena vlasništva štite. Na ovom mjestu treba ustvrditi i kakav je odnos postojao između *rei vindicatio* i *actio Publiciana* u klasičnom rimskom pravu. Sa suvremenog gledišta može se reći da je u rimskom pravu istovremeno postojalo dva glavna obrasca: prvi, obrazac *rei vindicatio*, koji se temeljio na apsolutnom pravu vlasništva, te drugi, obrazac *actio Publiciana*, koji se temeljio na utvrđivanju najboljeg pravnog naslova među sporiteljima, omogućujući tužitelju da povрати stvar od osobe koja nije imala ili je imala slabiji pravni temelj za stjecanje vlasništva nad stvarju.³³

U klasičnom rimskom pravu, navedene dvije klasične tužbe su se u bitnom razlikovale samo po jednom važnom aspektu: *rei vindicatio* se temeljila na dokazanom kviritskom vlasništvu, dok se *actio Publiciana* temeljila na fikciji postojanja takvog prava vlasništva.

³⁰ Horvat, M., *op. cit.*, bilj. 19., str. 188.

³¹ Petrak, M., *op. cit.*, bilj. 12., str. 1520.

³² Horvat, M., *op. cit.*, bilj. 19., str. 188.

³³ Santucci, G., *Die rei vindicatio im Klassischen Romischen Recht – Ein unerblick*, Fundamina, vol. 20, br. 2, 2014., str. 833-846, str. 841.

Stoga su klasični rimski pravници jasno odredili da za *actio Publiciana* vrijede ista pravila kao i za *rei vindicatio*, kako je jasno izraženo u Ulpijanovom tekstu u: *In Publiciana actione omnia eadem erunt, quae et in rei vindicatione diximus*.³⁴ Na temelju ove odredbe može se zaključiti da je *actio Publiciana* u klasičnom rimskom pravu imala iste osnovne karakteristike kao i *rei vindicatio*. To se može vidjeti i po formulama navedenih tužbi koje će se analizirati u idućem poglavlju.

5.2. Formula tužbe *actio Publiciana*

Formula tužbe *actio Publiciana* detaljnije će se analizirati u nastavku ovog poglavlja, no kako bismo ju mogli usporediti, ovdje je bitno istaknuti formulu *rei vindicatio* koja glasi:

*Titus iudex esto. Si paret rem, de qua agitur, ex iure Quiritum Auli Agerii esse, neque ea res iudicis Aulo Agerio restituetur, quanti ea res erit, tantam pecuniam Numerium Negidium Aulo Agerio condemnato. Si non paret absolvito.*³⁵

Zahvaljujući fikciji tužbe *actio Publiciana*, bonitarni vlasnik je imao pravo zahtijevati stvar od bilo koje osobe, uključujući i kviritskog vlasnika ako mu je ovaj stvar prodao. Ova formula je bila oblikovana po uzoru na *rei vindicatio*. Odnosno, pretor ju je stvorio tako je u sadržaj formule reivindikacije uvrstio fikciju da je protekao uzukapijski rok u korist tužitelja, kako bi se smatralo da je on već postao kviritskim vlasnikom određene stvari. Formula publicijanske tužbe, kako je sačuvana u Gajevim Institucijama, obuhvaćala je, na primjer, u slučaju kupoprodaje roba, sljedeći sadržaj:

*Item usucapio fingitur in ea actione, quae Publiciana vocatur. Datur autem haec actio ei, qui ex iusta causa traditam sibi rem nondum usu cepit eamque amissa possessione petit. Nam quia non potest eam EX IURE QUIRITIVM SUAM ESSE INTENDERE, fingitur rem usu cepisse, et ita, quasi ex iure Quiritium dominus factus esset, intendit veluti hoc modo: IUDEX ESTO. SI QUEM HOMINEM AULUS AGERIUS EMIT ET IS EI TRADITUS EST, ANNO POSSEDISSET, TUM SI EUM HOMINEM, DE QUO AGITUR, EIUS EX IURE QUIRITIVM ESSE OPORTERET et reliqua.*³⁶

³⁴ D. 6, 2, 7, 8 (Ulp. 16 ad ed.): “U pogledu *actio Publiciana* vrijede sva ona ista pravila o kojima smo govorili kod reivindikacije.” – prijevod prema Petrak, M., *op. cit.*, bilj. 12., str. 1518.

³⁵ “Ticije neka bude sudac. Ako se utvrdi da stvar, o kojoj se radi, vlasništvo Aula Agerija po kviritskom pravu, i ukoliko ta stvar ne bude Aulo Ageriju na sučev poziv, tj. arbitru, vraćena, tada koliko ta stvar bude vrijedila, na toliku svotu novaca neka sudac Numerija Negidija prema Aulo Ageriju osudi, a u protivnom slučaju neka ga oslobodi.” - prijevod prema Eisner, B.; Horvat, M., *op. cit.*, bilj. 20., str. 567.

³⁶ “Isto tako se fingira dosjeloš kod tužbe koja se naziva Publicijanska. Ova se tužba dozvoljava onome komu je određena stvar na temelju pravnog razloga (osnove) bila predana tradicijom, ali je on još nije dosjelošću stekao, a

Prema Gaju, dijelovi formule općenito bili su: *demonstratio*, dio u kojem se iznosi predmet spora te se unosi na početku, zatim *intentio*, kao dio u kojem tužitelj iznosi što želi od spora postići, nadalje *adiudicatio*, kao dio kojim se dozvoljava sucu da spornu stvar dosudi jednoj od parničnih strana, te, konačno, *condemnatio*, dio kojim se sucu daje ovlaštenje da donese odluku.³⁷ Tako je formula tužbe *actio Publiciana*, kao što se i ranije već istaknulo, imala isti sadržaj kao formula reivindikacije (... *neque ea res arbitrio iudicis Aulo Agerio restituetur, quanti ea res erit, tantam pecuniam Numerium Negidium Aulo Agerio condemnato. Si non paret absolvito*).³⁸ S obzirom da drugi dio formule (*neque ea res arbitrio iudicis restituetur*), koji uključuje arbitrarnu ili restitutornu klauzulu, kao i treći dio formule (*quanti ea res erit, tantam pecuniam Numerium Negidium Aulo Agerio condemnato*), koji sadrži *condemnatio*, imaju identičan sadržaj kao odgovarajući dijelovi formule reivindikacije, daljnje analize trebaju se usmjeriti na *intentio*, odnosno namjeru publicijanske tužbe.³⁹

Formula tužbe *actio Publiciana*, slično formuli *rei vindicatio*, prvenstveno uključuje tužbeni zahtjev kojim tužitelj (*Aulus Agerius*), ako uspješno dokaže da je bio uzukapijent sporne stvari, čime bi fikcija da je već postao kviritski vlasnik te stvari djelovala u njegovu korist, traži od suca pravnu zaštitu. Ona se postiže tako da sudac naloži tuženom (*Numerius Negidius*) da vrati spornu stvar tužitelju.⁴⁰

U samoj intenciji formule tužbe *actio Publiciana*, isto i kod formule *rei vindicatio*, prvo bi se naveo predmet tužbenog zahtjeva, odnosno stvar čiju povrat tužitelj traži, a zatim bi se naveo razlog (*causa*) tog zahtjeva - pravo vlasništva koje je zasnovano na fikciji protoka roka dosjelnosti u korist tužitelja kako bi se smatralo da je on kviritski vlasnik sporne stvari (*si quem hominem Aulus Agerius emit et is ei traditus est, anno possedisset, tum si eum hominem, de quo agitur, eius ex iure Quiritium esse oporteret...*).⁴¹ Dakle, sadržaj formule *actio Publiciana* razlikuje se od formule *rei vindicatio* samo u jednom dijelu njene intencije: reivindikacija se temelji na kviritskom vlasništvu, dok se *actio Publiciana* temelji na fikciji postojanja takvog prava vlasništva. Preostali dijelovi formule *actio Publiciana* (*clausula arbitraria*,

u međuvremenu je izgubio njezin posed, pa je natrag potražuje. Budući da on ne može tvrditi da mu ta star po kviritskom pravu pripada, fingira se kao da je on star dosjelnosću već stekao, pa stoga, kao da je kviritski vlasnik, vodi spor, na primjer ovako: »Neka bude sudac... Ako bi ovoga roba, kojega je Aulo Agerije kupio i on mu bio predan tradicijom, imao u posjedu jednu godinu dana, i ako bi tai rob o kojemu se vodi spor postao njegovo vlasništvo po kviritskom pravu... i ostalo.» – prijevod prema Romac, A., *op.cit.*, bilj. 10., str. 547.

³⁷ Romac, A., *op.cit.*, bilj. 10., str. 549.

³⁸ Prijevod u bilj. 35.

³⁹ Petrak, M., *op. cit.*, bilj. 12., str. 1531.

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ *Ibid.*

condemnatio) imali su isti sadržaj kao i odgovarajući dijelovi formule *rei vindicatio*.⁴² Zato je daljnji tijek publicijanske parnice, prema klasičnom pravilu *in Publiciana actione omnia eadem erunt, quae et in rei vindicatione diximus*,⁴³ bio potpuno identičan tijekom reivindikacijske parnice. Shodno tome, povrat sporne stvari te prigovori tuženika protiv tužbenog zahtjeva i njegovi protuzahjebi za naknadu troškova bili su u klasičnom razdoblju uređeni na isti način kao i u reivindikacijskim sporovima. Ipak, uz sve sličnosti između klasične regulacije tih dviju tužbi, postojali su i određeni specifični prigovori tuženika koji su se mogli istaknuti samo u publicijanskom sporu. Kao što je ranije spomenuto, najvažniji od tih specifičnih prigovora bio je *exceptio iusti dominii*,⁴⁴ koji je isticao tuženik ako je bio nositelj kviritskog vlasništva na spornoj stvari. Naprotiv, ako je tužitelj bio bonitarni vlasnik, mogao je uspješno suprotstaviti *replicatio rei venditae ac traditae*, no ako je tužitelj bio uzukapijent koji je prethodno stekao spornu stvar od nevlasnika, nije se mogao koristiti navedenom replikacijom u publicijanskom sporu.⁴⁵

5.3. Aktivna legitimacija

Aktivno legitimirana osoba za podizanje *actio Publiciana* u klasičnom rimskom pravu bila je ona osoba koja bi uspjela dokazati da je u trenutku gubitka posjeda dosjedala stvar, odnosno dosjelost je bila u tijeku, što znači da je stekla posjed stvari temeljem valjanog naslova (*ex iusta causa*) i u dobroj vjeri (*bona fide*). Odnosno, tužitelj bi imao pravo na navedenu tužbu ako bi uspio dokazati da postoji fikcija u njegovu korist u trenutku gubitka posjeda sporne stvari već stekao kviritsko vlasništvo, te da je bio u procesu uzukapije prema kviritskom vlasništvu.⁴⁶

U klasičnom rimskom pravu postoje dva tipična slučaja u kojima je takav uzukapijent bio aktivno legitimiran za podizanje tužbe *actio Publiciana*. U prvom slučaju je ovlašten tužitelj za podizanje *actio Publiciana* ako bi stekao određenu *res Mancipi* na temelju valjanog pravnog naslova tradicijom, a ne propisanim formalnim načinima kao što je mancipacija ili *in iure cesija*. Na taj način on nije mogao postati kviritski vlasnik te stvari prije isteka roka uzukapije. Stoga, ako bi izgubio posjed prije njenog dovršetka, nije imao pravnu zaštitu prema civilnom pravu. No pretor je, ipak, pružio zaštitu takvom stjecatelju. On ga nije mogao priznati civilnim vlasnikom, jer nije zakonodavac, ali ga je zaštitio u posjedu stvari s gotovo jednakim

⁴² *Ibid.*

⁴³ Prijevod u bilj. 34.

⁴⁴ Suvremena *exceptio iusti dominii* u bilj. 81.

⁴⁵ Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 12., str. 1532.

⁴⁶ *Id.*, str. 1518.

učinkom kao civilnog vlasnika. Protiv otuđivatelja koji bi, kao kviritski vlasnik, zatražio reivindikacijom povratak stvari davao je, naime, pretor takvom stjecatelju vrstu prigovora *exceptio doli* (prigovor prijevare), koja se u tom slučaju zvala *exceptio reivenditae ac traditae*.⁴⁷ Zbog uvrštenja takve *exceptio* u tužbenu formulu, morao je sudac takvu reivindikaciju odbiti.⁴⁸

Međutim, stjecatelj je i dalje bio nezaštićen ako bi izgubio posjed stvari prije protoka uzukapije. U cilju zaštite stjecatelja, pretori su, kao što je prethodno rečeno, uveli tužbu *actio Publiciana* koja je omogućavala uzukapijentu da traži povrat izgubljenog posjeda stvari od trećih osoba. Ova tužba je bila dostupna uzukapijentu koji je stekao stvar *ex iusta causa* tradicijom, ali još nije postao kviritski vlasnik zbog nedovršene uzukapije. Gaj u svojim Institucijama spominje ovu tužbu:

*Datur autem haec actio ei, qui ex iusta causa traditam sibi rem nondum usu cepit eamque amissa possessione petit.*⁴⁹

Gaj je razumio da uzukapijent u takvim slučajevima može koristiti *actio Publiciana* na temelju analize same formule te tužbe, čiji je sadržaj detaljno opisao. To je pokazalo da je uzukapijent, unatoč tome što je otuđivatelj ostao kviritski vlasnik, imao bolji pravni položaj zahvaljujući pretorskoj pravičnosti.⁵⁰

U drugom slučaju, pored bonitarnog vlasnika, uzukapijent koji je stekao određenu stvar *bona fide i ex iusta causa* od nevlasnika bio je također aktivno ovlašten za podizanje *actio Publiciana*. Prema pravilu *nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse haberet*,⁵¹ s obzirom da nevlasnik nije mogao prenijeti kviritsko vlasništvo uzukapijentu, uzukapijent bi mogao steći takvo vlasništvo tek nakon protoka uzukapijskog roka.⁵² Ovo je vidljivo u Gajevom tekstu: *Ceterum etiam earum rerum usucapio nobis competit, quae non a domino nobis traditae fuerint, sive Mancipi sint eae res sive nec Mancipi, si modo eas bona fide acceperimus, cum crederemus eum, qui traderet, dominum esse.*⁵³

⁴⁷ *Exceptio reivenditae ac traditae* - prigovor da je stjecatelju stvar bila prodana i predana bez izvršenja civilniog prijenosa vlasništva. – Horvat, M., *op. cit.*, bilj. 19., str. 188.

⁴⁸ Horvat, M., *op. cit.*, bilj. 19., str. 219.

⁴⁹ *Gai. Inst.* 4.36: “Ova se tužba dozvoljava onome komu je određena stvar na temelju pravnog razloga (osnove) bila predana tradicijom, ali je on još nije dosjelošću stekao, a u međuvremenu je izgubio njezin posjed, pa je natrag potražuje.”- prijevod prema Romac, A., *op.cit.*, bilj. 10., str. 547.

⁵⁰ Petrak, M., *op. cit.*, bilj. 12., str. 1520. *sqq.*

⁵¹ “Nitko ne može na drugoga prenijeti više prava nego što ga sam ima.” – prijevod prema Petrak, M., *Tradicio Iuridica*, vol. I., *Regulae Iuris*, Zagreb 2010., str. 90.

⁵² Petrak, M., *op. cit.*, bilj. 12., str. 1520. *sqq.*

⁵³ *Gai. Inst.* 2.43: “Pored toga, dosjelošću možemo steći i one stvari koje su nam bile predane od nevlasnika, bilo da su to res Mancipi, bilo res nec Mancipi, ali samo pod uvjetom da smo ih primili bona fide, to jest, ako smo bili uvjereni da je onaj tko nam ih je predao njihov vlasnik.”; prijevod prema Romac, A., *op. cit.*, bilj. 10., str. 241.

Ako bi uzukapijant izgubio posjed stvari prije proteka dosjelnosti, nije imao početno nikakvu stvarnopravnu zaštitu. S obzirom na načela pravičnosti (*aequitas*) i dobre vjere (*bona fides*), pretori su pružili takvom uzukapijantu zaštitu u obliku *actio Publiciana*, koja mu je omogućavala traženje povrata izgubljenog posjeda stvari. O tome govori Ulpijanov fragment, citiran u Pandektama: *Si quis id quod traditur ex iusta causa non a domino et nondum usucaptum petet, iudicium dabo*.⁵⁴ Ova pretorska zaštita jasno se odnosi na uzukapijanta koji zahtijeva povrat posjeda stvari koju je prethodno stekao temeljem valjanog pravnog temelja od nevlasnika. Ova činjenica demantira tvrdnje nekih modernih romanista, poput Wubbea i Feenstre, da je *actio Publiciana* prvotno štitila isključivo bonitarnog vlasnika, a ne uzukapijanta. Ta interpretacija nije podržana čvrstim dokazima, posebno ne prema Ulpijanovu fragmentu koji nedvosmisleno podržava zaštitu uzukapijanta.⁵⁵

Stoga prevladava suvremeno shvaćanje da je *actio Publiciana* prvotno štitila kako bonitarnog vlasnika tako i uzukapijanta koji je stekao stvar od nevlasnika. No, za razliku od bonitarnog vlasnika, uzukapijant koji je stekao stvar od nevlasnika nije mogao uspješno podnijeti publicijansku tužbu protiv kviritskog vlasnika te stvari. Kviritski vlasnik mogao je u tom slučaju protiv publicijanske tužbe istaknuti *exceptio iusti dominii*, odnosno prigovor da ima kviritsko pravo na stvar čiji se povrat traži.⁵⁶

Temeljem provedene analize, može se zaključiti da su dva navedena uzukapijenata bila ovlaštena za podizanje tužbe *actio Publiciana* u klasičnom rimskom pravu. Prvenstveno, to je bio uzukapijant koji je nastupao kao bonitarni vlasnik, odnosno posjednik koji je određenu *res mancipi* stekao *ex iusta causa* od njezina kviritskog vlasnika, ali na neformalan način, tj. tradicijom, a ne mancipacijom ili *in iure cesijom*. Alternativno, aktivnu legitimaciju imao je i uzukapijant koji je određenu stvar stekao *bona fide* i *ex iusta causa*, ali od nevlasnika. U oba se slučaja aktivna legitimacija uzukapijenata fingirala da je u njihovu korist već istekao rok uzukapije te da je, svatko za sebe, zato postao kviritski vlasnik sporne stvari.⁵⁷

5.4. Pasivna legitimacija

Što se tiče pasivne legitimacije za tužbu *actio Publiciana* treba analizirati slučajeve u kojima je aktivno legitimirana osoba bonitarni vlasnik od onih u kojima je aktivno legitimirana

⁵⁴ D. 6, 2, 1 pr. (*Ulp. 16 ad ed.*): Pretor kaže: “Ako netko potražuje stvar koja mu je predana (tradirana) od nevlasnika po opravdanom pravnom razlogu (osnovi, naslovu), a tu stvar još nije stekao dosjelošću, dozvolit ću tužbu (spor).”; prijevod prema Romac, A., *op. cit.* u bilj. 10., str. 251.

⁵⁵ Petrak, M., *op. cit.*, bilj. 12., str. 1521. sqq.

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ *Ibid.*

uzukapijent koji je stekao stvar od nevlasnika (poštenu posjednik). Nadalje, uzimajući u obzir pravilo klasičnih pravnikā da za *actio Publiciana* vrijede ista pravila kao i za *rei vindicatio*,⁵⁸ treba se osvrnuti na razvoj pasivne legitimacije za *rei vindicatio* u klasičnom rimskom pravu. Ranoklasici smatrali su da je za *rei vindicatio* pasivno legitimiran posjednik, dok su kasniji klasični pravnici smatrali da su za tu tužbu pasivno legitimirani i posjednik i detentor.⁵⁹

Prvo je potrebno obratiti pozornost na situaciju u kojoj je bonitarni vlasnik, tj. osoba koja je određenu stvar stekla neformalnim putem od kviritskog vlasnika, bio aktivno legitimiran za *actio Publiciana*. Može se zaključiti da bi u takvom slučaju, prema pravilima koja su vrijedila za *rei vindicatio* u kasnom klasičnom pravu, pasivno legitimiran za *actio Publiciana* mogao biti svaki posjednik i svaki detentor koji u trenutku upuštanja u parnicu ima faktičnu vlast nad relevantnom stvari.⁶⁰

S druge strane, uzukapijent, ako je stekao stvar od nevlasnika nije mogao uspješno podnijeti tužbu *actio Publiciana* protiv kviritskog vlasnika jer on ima jači pravni temelj posjedovanja. Takav uzukapijent nije mogao uspješno podnijeti istu tužbu ni protiv svakog posjednika, već samo protiv onoga koji bi posjedovao spornu stvar bez pravnog temelja ili na slabijem pravnom temelju od njegovog. Fikcija da je uzukapijent kviritski vlasnik određene stvari nije imala apsolutan učinak, nego samo relativan učinak u klasičnom rimskom pravu, ne djelujući protiv osobe koja posjeduje stvar na jednakom ili jačem pravnom temelju.⁶¹ O jačini pravnog temelja i njegovom utjecaju na ovu tužbu i dokazivanje, više će se govoriti u idućem poglavlju.

5.5. Predmet i teret dokazivanja (*onus probandi*)

U klasičnom rimskom pravu, tužitelj je u publicijanskom sporu djelovao kao uzukapijent sporne stvari te je zahtijevao od tuženika, koji je bio posjednik, da mu vrati tu stvar. Ključno za uspjeh tužbe *actio Publiciana* bio je dokaz činjenica koje su podržavale fikciju da je tužitelj na osnovi uzukapije postao kviritski vlasnik te stvari. U slučajevima kada je tužitelj prethodno stekao stvar od nevlasnika, bilo je potrebno dokazati i da tuženik posjeduje stvar bez pravnog temelja (naslova) ili na slabijem pravnom temelju. Također je bilo nužno dokazati identitet sporne stvari, odnosno da je stvar na kojoj tuženik ima faktičnu vlast u trenutku litiskontestacije ista ona stvar koju tužitelj zahtijeva u publicijanskom sporu.

⁵⁸ Vidi bilj. 34.

⁵⁹ Detentor - svaka osoba koja u trenutku litiskontestacije ima faktičnu vlast nad spornom *res mancipi*.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 12., str. 1524.

⁶⁰ *Ibid.*

⁶¹ *Id.*, str. 1525.

Shodno navedenom, može se zaključiti da je i u publicijanskom sporu u klasičnom rimskom pravu *onus probandi* ležao na tužitelju. Zato je tuženik, kao posjednik sporne stvari, imao povoljniji procesni položaj u odnosu na tužitelja. Ako tužitelj ne bi uspio dokazati potrebne činjenice, tuženik je, kao i u reivindikacijskom sporu, bio oslobođen obveze restitucije (povrata) sporne stvari te je imao pravo zadržati njen posjed. Sintagma *beati possidentes*, iako prvotno potekla od rimskog pjesnika Horacija, pomno opisuje položaj tuženika i u rimskim reivindikacijskim i u publicijanskim sporovima.⁶²

Na tužitelju je prvenstveno bila dužnost da dokaže da je bio uzukapijent određene stvari kako bi se njemu na korist primijenila fikcija da je postao kviritski vlasnik na temelju dosjelosti. Navedena fikcija za sobom povlači i dokazivanje ostalih pretpostavki za stjecanje kviritskog vlasništva⁶³ na temelju dosjelosti, između ostalog da je stvar bila *res habilis* i da je posjed bio stečen *bona fide*. U slučaju da bi tuženik osporio da je stvar *res extra commercium* ili da je tužitelj stekao posjed *mala fide*, bio je dužan to dokazati. Dakle, teret dokazivanja ležao je na tuženiku u njegovom iznošenju protivnih tvrdnji. Može se zaključiti da je tužitelj jedino morao dokazati derivativan način stjecanja posjeda stvari na temelju valjanog pravnog razloga (*iusta causa*), ove ostale pretpostavke za stjecanje kviritskog vlasništva na temelju dosjelosti su se ili predmnijevale (*res habilis, bona fides*) ili fingirale (*tempus*).⁶⁴

Bitno je naglasiti da je klasično rimsko pravo prepoznavalo različite derivativne valjane pravne temelje (*causa*) dosjelosti, poput dosjelosti na temelju kupoprodajnog ugovora, nasljeđivanja, darovanja, zapisa, davanja miraza i drugih. U klasičnom rimskom pravu, tužitelj u publicijanskom sporu morao je dokazati da je njegov derivativno stečen posjed temeljen na jednom od valjanih pravnih temelja dosjelosti, čime bi potvrdio fikciju da je postao kviritski vlasnik određene stvari. Takvo "fingirano" kviritsko vlasništvo na stvari moglo se znatno lakše dokazati od "pravog" kviritskog vlasništva, što je motiviralo čak i kviritske vlasnike da u određenim situacijama podižu tužbu *actio Publiciana* umjesto *rei vindicatio*, kako bi izbjegli *probatio diabolica*⁶⁵ i druge poteškoće dokazivanja kviritskog vlasništva.⁶⁶

⁶² Petrak, M., *op. cit.*, bilj. 12., str. 1525. *sqq.*

⁶³ Vidi bilj. 21.

⁶⁴ Petrak, M., *op. cit.*, bilj. 12., str. 1526. *sqq.*

⁶⁵ Đavolski dokaz, lat. *Probatio diabolica* - u rimskoj pravnoj tradiciji i suvremenom građanskom pravu, naziv kojim se označava način dokazivanja prava vlasništva u vlasničkoj parnici (*rei vindicatio*) u slučaju kada bi tužitelj tvrdio da je stekao pravo vlasništva na temelju izvedenog (derivativnog) stjecanja. unedogledno dokazivanje stjecanja prava vlasništva na temelju valjanog pravnog temelja od osobe koja je također stekla pravo vlasništva na temelju valjanog pravnog temelja. Petrak, M., natuknica *Probatio diabolica*, u: *Traditio iuridica*, , Novi Informator, preuzeto dana 1. srpnja 2024: [https://informator.hr/strucni-clanci-abecedarij/probatio-diabolica-lat-davolski-dokaz#:~:text=PROBATIO%20DIABOLICA%2C%20lat.-.davolski%20dokaz,temelju%20izvedenog%20\(derivativnog\)%20stjecanja](https://informator.hr/strucni-clanci-abecedarij/probatio-diabolica-lat-davolski-dokaz#:~:text=PROBATIO%20DIABOLICA%2C%20lat.-.davolski%20dokaz,temelju%20izvedenog%20(derivativnog)%20stjecanja).

⁶⁶ Petrak, M., *op. cit.*, bilj. 12., str. 1528.

Što se tiče jačine pravnog temelja, fikcija uzukapijentovog kviritskog vlasništva, kao što je već spomenuto, imala je relativan učinak. Primjerice, kada je tužitelj prethodno stekao stvar od nevlasnika, morao je dokazati da tuženik u trenutku litiskontestacije posjeduje tu stvar bez pravnog temelja ili na slabijem pravnom temelju.⁶⁷ Odlučivanje o tome tko ima jači pravni temelj posjeda bilo je posebno izazovno u slučaju spora između dva uzukapijenta.

Klasični pravници razvili su precizna pravila za takve situacije. U prvom slučaju, gdje su oba uzukapijenta stvar stekli od istog prednika, jači pravni temelj posjeda imao je onaj kome je stvar prva predana. U slučaju kada su uzukapijenti stekli stvar od različitih prednika, jači pravni temelj posjeda imao je osoba koja je u trenutku litiskontestacije posjedovala stvar, što je jasno izraženo u Ulpijanovom tekstu:

*Si duobus quis separatim vendiderit bona fide ementibus, videamus, quis magis Publiciana uti possit, utrum is cui priori res tradita est an is qui tantum emit. et Iulianus libro septimo digestorum scripsit, ut, si quidem ab eodem non domino emerint, potior sit cui priori res tradita est, quod si a diversis non dominis, melior causa sit possidentis quam petentis. quae sententia vera est.*⁶⁸

Tako bi tužitelj mogao biti neuspješan sa svojom publicijanskom tužbom, jer tuženik kao *beatus possidens* ne bi bio obvezan vratiti traženu stvar.

6. TUŽBA PREDMNIJEVANOG VLASNIKA ZA POVRAT STVARI

Kada se pobliže upoznala *actio Publiciana* u klasičnom rimskom pravu, u nastavku slijedi osvrt na suvremenu publicijansku tužbu, punog naziva “vlasnička tužba predmnijevanog vlasnika za povrat stvari”. To je tužba kojom osoba, koja se pred sudom smatra vlasnikom stvari, traži da joj se ta stvar preda od osobe koja ju posjeduje. Ova tužba je vindikacijska i petitorna, poput prave vlasničke tužbe (reivindikacije), ali se razlikuje po tome što ne zahtijeva dokazivanje pravog vlasništva. Umjesto toga, tužitelj mora dokazati da se prema osobi koja posjeduje stvar, smatra da je vlasnik te stvari (predmnjeva vlasništva s ofenzivnim djelovanjem).⁶⁹

⁶⁷ *Id.*, str. 1524.

⁶⁸ D. 6, 2, 9, 4 (*Ulp. 16 ad ed.*): “Ako je netko prodao stvar dvojici poštenih posjednika, nezavisno jednom od drugog, trebamo vidjeti koji je od njih ovlašteniji podići *actio Publiciana*, onaj kojem je stvar prije predana ili onaj koji ju je prvi kupio. Julijan piše u sedmoj knjizi svojih Digesta, ako su obojica kupila stvar od istog nevlasnika, da je jači onaj kojem je stvar prije predana, no ako su kupili stvar od različitih nevlasnika, da je bolji položaj posjednika od položaja tužitelja. To mišljenje je ispravno.” – Petrak, M., *op. cit.*, bilj. 12., str. 1528.

⁶⁹ Gavella, N.; Josipović, T.; Gliha, I.; Belaj, V.; Stipković, Z., *Stvarno pravo*, Svezak 1, II. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2007., str. 620. *sqq.*

Dok *actio Publiciana* omogućava tužitelju da pred sudom traži predaju stvari kao da je njen vlasnik, bez dokazivanja stvarnog vlasništva, moderna publicijanska tužba također funkcionira na temelju predmnijevanja vlasništva. Ovaj pravni alat omogućava praktičniji pristup u situacijama gdje bi dokazivanje pravog vlasništva moglo biti izazovno ili nemoguće, nudeći alternativan način zaštite posjeda. Predmnjeva vlasništva, na kojoj se bazira vlasnička tužba (predmnjeva vlasništva s ofenzivnim djelovanjem), koristi se u interesu osobe koja je bila samostalan posjednik sporne stvari, pri čemu je posjed bio zakonit, istinit, te pošten, što se skupno naziva publicijanskim, odnosno kvalificiranim posjedom. Ova predmnjeva djeluje protiv trenutnog posjednika sporne stvari (tuženika), pod uvjetom da taj posjednik nema pravni temelj za posjedovanje stvari, ili ako ima pravni temelj posjedovanja, da je on onda slabiji od tužiteljevog. Kada posjednik, odnosno, tuženik ima jednako jak ili jači pravni temelj za posjedovanje sporne stvari u odnosu na tužitelja, predmnjeva tužiteljevog vlasništva neće djelovati, te tužitelj neće moći uspjeti sa svojom publicijanskom tužbom.⁷⁰

Temeljem predmnjeve vlasništva s ofenzivnim djelovanjem, osoba kojoj ta predmnjeva ide u prilog može putem suda ili druge javne vlasti podnijeti vlasnički zahtjev protiv trenutnog posjednika stvari, pri čemu je taj zahtjev po sadržaju ekvivalentan zahtjevu ostvarenim reivindikacijom. Međutim, za razliku od reivindikacije, kod publicijanske tužbe osoba ne mora dokazivati svoje pravo vlasništva. Dovoljno je da dokaže činjenice koje ukazuju da se prema tuženiku smatra vlasnikom sporne stvari. Iako je vjerojatnost uspjeha manja, uspjeh u ovom postupku rezultira istim ishodom kao i reivindikacija. Zato, budući da uspješna publicijanska tužba daje jednak ishod kao i reivindikacija, osoba koja je vlasnik stvari često će se odlučiti za publicijansku tužbu umjesto reivindikacije, jer joj to olakšava dokazivanje vlasništva.⁷¹

6.1. Zakonski okvir

U vlasničkoj tužbi predmnijevanog vlasnika, tužitelj traži od tuženika, koji je posjednik, povrat stvari čiji je posjed izgubio. Institut publicijanske vlasničke tužbe za povrat stvari reguliran je člankom 166. ZV-a uz primjenu odredbi koje se odnose na stvarnu vlasničku tužbu. Prema toj odredbi: “Osoba koja pred sudom ili drugim nadležnim tijelom dokaže pravni temelj i istinit način stjecanja stvari smatra se vlasnikom te stvari (predmnijevani vlasnik) u odnosu na osobu koja stvar posjeduje bez pravnog temelja ili na slabijem pravnom temelju”. U publicijanskoj vlasničkoj tužbi za povrat stvari, kada je tužitelj predmnijevani vlasnik, on ne

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ *Ibid.*

mora dokazivati vlasništvo nad stvari. Umjesto toga, mora dokazati pravni temelj i istinit način stjecanja posjeda u odnosu na osobu koja stvar posjeduje bez pravnog temelja ili na slabijem pravnom temelju. To znači da tužitelj mora dokazati okolnosti koje opravdavaju njegovo vlasništvo, kao što su pravni temelj i način stjecanja posjeda, te pokazati da je stvar u posjedu tuženika bez pravne osnove ili na slabijoj pravnoj osnovi od njegove. To uključuje dokazivanje da je tuženikov posjed nepošten ili nezakonit, da tuženik ne može identificirati svog prednika, da može identificirati samo sumnjivog prednika, ili da je tuženik stvar stekao besplatno, dok ju je tužitelj stekao naplatno.⁷² Pravo na tužbu sličnu stvarnoj vlasničkoj tužbi priznaje se osobi za koju se pretpostavlja da je vlasnik stvari, budući da nisu utvrđene okolnosti koje dokazuju njezino pravo vlasništva.

Nadalje, u čl. 166. st. 2. navedeni su sljedeći kriteriji za podnošenje Publicijanske tužbe: “Predmnijevanom će vlasniku na njegov zahtjev predati posjed stvari posjednik koji nema pravni temelj posjedovanja ili je slabiji time što mu je posjed nepošten ili nezakonit, ili što ne može označiti svojega prednika ili može samo sumnjivoga, ili što je stekao posjed stvari besplatno a onaj koji zahtijeva posjed bio ga je stekao naplatno; no neće mu trebati predati posjed stvari posjednik koji ima jednako jak pravni temelj kao on.”

6.2. Aktivna i pasivna legitimacija

Aktivna legitimacija za podizanje publicijanske tužbe pripada osobi koja je dokazala stjecanje kvalificiranog posjeda, odnosno činjenice na temelju kojih se pretpostavlja njezino vlasništvo. Pasivno legitimirana osoba je svaki posjednik koji nekretninu posjeduje bez ili na slabijem pravnom temelju od publicijanskog vlasnika. Na tužitelju je teret dokazivanja svog zakonitog i istinitog posjeda, budući da se samostalnost i poštenje posjeda pretpostavljaju, kao i posjed tuženika.⁷³

Tužitelj je osoba koja ima zakonsku pretpostavku vlasništva temeljem svog ranijeg posjeda. Da bi tužitelj bio kvalificirani posjednik, njegov posjed mora biti zakonit, istinit i pošten.⁷⁴ Kriteriji za određivanje jačine pravnog temelja posjedovanja prema ZV-u uključuju poštenje, zakonitost, identifikaciju prednika i način stjecanja (naplatno ili besplatno). Iako su poštenje i zakonitost navedeni kao zasebni faktori, oni su zapravo dio definicije kvalificiranog

⁷² Golub, A., *Aktivna legitimacija za podnošenje vlasničke tužbe radi povrata stvari kod vlasništva stečenog ili ograničenog radi osiguranja*, Novi Informator, br. 6132 od 12. prosinca 2012.

⁷³ Ernst, H., *Publicijansko vlasništvo nekretnina*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 43, br. 3, 737-769, 2022., str. 748.

⁷⁴ Bakotić, Jurin, V., *Građanskopravna zaštita prava vlasništava i njeno ostvarivanje pred sudom*, Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku, br. 1-2, 2014., str. 143-154., str. 151.

posjeda.⁷⁵ Shodno tome, ako posjednik nije zakonit ili pošten, ne može se govoriti o publicijanskom vlasništvu, niti o aktivnoj legitimaciji u publicijanskom sporu. Poštenje posjeda se pretpostavlja, pa ga tužitelj ne mora dokazivati, dok tuženi može osporavati i dokazati suprotno.⁷⁶

Kao što je već ranije rečeno, pasivno legitimirana za stavljanje ove tužbe je osoba koja spornu stvar posjeduje bez ikakvog pravnog temelja, ili na pravnom temelju koji je slabiji od tužiteljevog. Zakonom su određeni kriteriji za prosudbu je li tuženikov temelj posjedovanja sporne stvari slabiji od tužiteljevog, ili nije. Međutim, ti kriteriji su važni za procjenu pravne pozicije tuženika, jer se tuženik može uspješno suprotstaviti publicijanskom vlasniku samo ako također ima zakonit i pošten posjed, pri čemu se poštenje također pretpostavlja. Ova situacija se može pojaviti kod višestrukog otuđenja. U literaturi se ističe da se, u slučaju stjecanja od istog prednika, primjenjuju pravila o višestrukom otuđenju, dok se kod stjecanja od različitih osoba primjenjuju pravila o jačini pravnog temelja posjedovanja. U ovom rijetkom slučaju, naplatno stečeni posjed ima prednost nad besplatno stečenim posjedom. Kod nekretnina, identifikacija prednika obično nije problem zbog zahtjeva za pisanu formu ugovora o stjecanju vlasništva. U slučaju da su pravni temelji jednake jačine, publicijanski posjednik neće uspjeti s tužbenim zahtjevom, ali može imati pravo na odštetu od otuđivatelja.⁷⁷ U konačnici, ako sud utvrdi da je pravni temelj tužitelja i tuženika jednak, tada ne bi bilo osnova za priznanje zaštite tužitelju temeljem publicijanske tužbe, u tom slučaju sadašnji posjednik (tuženik) ne mora predati posjed, što ima za posljedicu odbijanje tužbenog zahtjeva.⁷⁸

6.3. Zahtjev, protuzahjev i prigovori

Tužbeni zahtjev može biti vindikacijski, poziva na predaju u posjed, ili negatorijski, poziva na prestanak uznemiravanja, ali u svakom slučaju ima osudu za cilj. Publicijanska vindikacija i negatorija nisu tužbe utvrđivanja vlasništva, pa je takav zahtjev neosnovan jer

⁷⁵ Čl. 18. st. 1.-3. ZV

(1) Posjed je zakonit ako posjednik ima valjani pravni temelj toga posjedovanja (pravo na posjed).

(2) Posjed je istinit ako nije pribavljen ni silom, ni potajno ili prijevarom, ni zlouporabom povjerenja. Posjed koji je pribavljen silom, potajno ili prijevarom, ili zlouporabom povjerenja, postaje miran kad osobi od koje je tako pribavljen prestane njezino pravo da štiti svoj posjed koji joj je tako oduzet.

(3) Posjed je pošten ako posjednik kad ga je stekao nije znao niti je s obzirom na okolnosti imao dovoljno razloga posumnjati da mu ne pripada pravo na posjed, ali poštenje prestaje čim posjednik sazna da mu pravo na taj posjed ne pripada.

⁷⁶ Čl. 18. st. 5. ZV

(5) Posjed se smatra poštenim, osim ako se dokaže suprotno.

⁷⁷ Ernst, H., *op. cit.*, bilj. 73., str. 749.

⁷⁸ Horvat, M., *op. cit.*, bilj. 19., str. 219.

tužitelj očito nije stekao vlasništvo.⁷⁹ Prema odredbama čl. 166. st. 4. ZV-a: “na vlasničku tužbu predmnijevanoga vlasnika, na prigovore posjednika, kao i na pravni položaj koji ima poštenu odnosno nepoštenu posjednik kad je dužan predati stvar vlasniku, na odgovarajući način primjenjuje ono što i za pravu vlasničku tužbu, ako nije drugo određeno zakonom niti je u suprotnosti s pravnom naravi tužbe predmnijevanoga vlasnika”. Iz ove odredbe se također vidi i sličnost sa rimskom tužbom *actio Publiciana* kako je jasno izraženo u Ulpijanovom tekstu, da za *actio Publiciana* vrijede ista pravila kao i za *rei vindicatio*.⁸⁰

Tuženikovi prigovori u publicijanskoj tužbi mogu biti slični onima u reivindikaciji, kao što su prigovori nedostatka posjeda, prava na nesamostalni posjed, retencije ili *exceptio rei venditae et traditae*. No, mogu imati i specifičan karakter koji proizlazi iz same prirode publicijanske tužbe, kao što su prigovor jednako jakog ili jačeg prava na posjed ili *exceptio dominii*.

Exceptio dominii je poseban prigovor u publicijanskoj tužbi, koji se već spominjao kod klasičnog rimskog vlasništva,⁸¹ u kojem publicijanski vlasnik mora podleći pred običnim vlasnikom, jer je tuženik stekao vlasništvo, dok tužitelj to nije. Na primjer, tužitelj može biti u situaciji gdje je kupio nekretnine od osobe koja se lažno prikazivala vlasnikom. U takvom slučaju, tužitelj može imati kvalificirani posjed nekretnine, ali tuženik je zapravo pravi vlasnik koji je upisan u zemljišne knjige. Ako je tužitelj ujedno i stjecatelj, a tuženik otuđivatelj, tada tužitelj može uspješno odgovoriti na taj prigovor ističući da je nekretninu kupio i dobio predaju (*replicatio rei venditae et traditae*).⁸² Za kraj je bitno naglasiti da kao ni ostale vlasničke tužbe ne zastarijeva niti vlasnička tužba predmnijevanog vlasnika.

6.4. Transformacija publicijanskog u reivindikacijski spor

Naši procesni propisi nalažu kako sud nije obvezan pravno kvalificirati tužiteljevu tvrdnju o pravnoj prirodi njegovog zahtjeva, već će se voditi prema činjeničnim navodima koje tužitelj iznosi u svojoj tužbi. Kako se tužitelj poziva u svojim činjeničnim navodima, a ne na svoju pravnu kvalifikaciju, odlučuje sud. Stoga, kada netko putem suda zahtijeva da mu druga osoba preda posjed tvrdeći da je vlasnik, sud će zbog procesne ekonomije voditi taj postupak kao da se radi o nepravom vlasničkom zahtjevu, tj. publicijanskom zahtjevu.⁸³

⁷⁹ Ernst, H., *op. cit.*, bilj. 73., str. 749.

⁸⁰ Prijevod u bilj. 34.

⁸¹ Definicija *exceptio iusti dominii* iz bilj. 44.

⁸² Ernst, H., *op. cit.*, bilj. 73., str. 749.

⁸³ Gavella, N.; Josipović, T.; Gliha, I.; Belaj, V.; Stipković, Z., *op. cit.*, bilj. 69., str. 624

Sadržajno identičan zahtjev može biti tretiran kao nepravi ili pravi vlasnički zahtjev, ovisno o tome je li temeljen na dokazanom ili predmnijevanom vlasništvu. Osoba koja je aktivno legitimirana samo za postavljanje nepravog (publicijanskog) zahtjeva može ga iznijeti, ali isto tako to može učiniti i osoba koja je aktivno legitimirana i za postavljanje pravog zahtjeva reivindikacije.⁸⁴

Sud će obično početi voditi postupak kao da se radi o nepravom vlasničkom zahtjevu (publicijanskom), osim ako se ne pokaže da tuženik ima pravni temelj za samostalno posjedovanje stvari koji nije slabiji od tužiteljevog. Tek ako se utvrdi da se spor ne može biti riješen na temelju predmnijeve o vlasništvu, sud će nastaviti postupak kao da se radi o pravom vlasničkom zahtjevu. U tom slučaju, ako tužitelj dokaže da je stvarni vlasnik, uspjet će sa svojim zahtjevom, iako bi inače u sporu bio neuspješan da se temelji samo na predmnijevanom vlasništvu. Shodno navedenom, iz razloga procesne ekonomije, jedan te isti vlasnički zahtjev biti isprva tretiran kao da je samo publicijanski, a tek podredno kao pravi vlasnički zahtjev.⁸⁵

7. ZAKLJUČAK

Pravo vlasništva je jedno od najvažnijih područja stvarnog prava jer se nalazi svugdje oko nas. Iz tog razloga je bitno da je ono detaljno regulirano, to pogotovo uključuje njegovu zaštitu. Na temelju izloženog može se uvidjeti neosporiva važnost rimskog prava u razvoju tužbe *actio Publiciana*. Od pretorskog edikta koji je “olabavio” krute, formalističke načine kako stjecanja prava vlasništva pa tako i njegove zaštite, pa sve do suvremene (moderne) publicijanske tužbe kakvu danas poznajemo.

Uvodeći tužbu, pretor je zapravo proširio krug adresata na koje se ona odnosi, tj. osobe koje ona štiti. Tako se više ne štiti isključivo (kviritski) vlasnik, nego i (danas) poštenu posjednik, odnosno osoba koja još nije stekla vlasništvo. Navedeno je ujedno i sličnost klasične rimske i suvremene publicijanske tužbe. No njihova bitna razlika jest da se obje temelje na različitim vrstama pravnih činjenica koje se razlikuju po svojoj funkciji. Moderna publicijanska tužba predmnijevanog vlasnika temelji se na predmnjevi koja označava pravnu činjenicu koja se smatra dokazanom dok se ne dokaže suprotno, dok se rimska *actio Publiciana* temelji na

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ *Ibid.*

fikciji koja se definira kao pravna činjenica koja se uzima kao da se dogodila radi postizanja određenog pravnog učinka.

POPIS LITERATURE

1. Bakotić, Jurin, V., *Gradanskoppravna zaštita prava vlasništava i njeno ostvarivanje pred sudom*, Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku, br. 1-2, 2014., str. 143-154,
2. Capogrossi Colognesi, L., *Ownership and power in Roman law*, u: Plessis du, P.; Ando C.; Tuori, K. (ur.), *The Oxford Handbook of Roman Law and Society*, Oxford University Press, Oxford, 2016., str. 524-536,
3. Diaz-Bautista Cremades, A. A., *Actio Publiciana and Mancipatio*, *Journal of European history of law*, vol. 12, br. 2, 2021., str. 138-144,
4. Eisner, B.; Horvat, M., *Rimsko pravo*, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb, 1948.,
5. Ernst, H., *Publicijansko vlasništvo nekretnina*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 43, br. 3, 2022., str. 737-769,
6. Gavella, N.; Josipović, T.; Gliha, I.; Belaj, V.; Stipković, Z., *Stvarno pravo*, sv. 1, II. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2007.,
7. Golub, A., *Aktivna legitimacija za podnošenje vlasničke tužbe radi povrata stvari kod vlasništva stečenog ili ograničenog radi osiguranja*, *Novi Informator*, br. 6132 od 12. prosinca 2012.,
8. Horvat, M., *Rimsko pravo*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2017.,
9. Klarić, P.; Vedriš M., *Gradansko pravo*, XIV. Izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2008.,
10. Long, G., *Publiciana in rem actio*, u: Smith, W., D.C.L., LL.D. (ur.), *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, London, 1875.,
11. Ninić, M., *Reivindikacija u rimskom pravu s osvrtom na suvremeno hrvatsko uređenje*, diplomski rad, Pravni fakultet u Zagrebu, 2022. (pristupljeno preko: <https://repositorij.pravo.unizg.hr/islandora/object/pravo%3A4774>). Posljednji pristup: 8.7.2024.),
12. Petrak, M., *Actio Publiciana u klasičnom rimskom pravu*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 62, br. 5-6, 2012., str. 1513-1535.
13. Petrak, M., natuknica *Probatio diabolica*, u: *Traditio iuridica*, *Novi Informator*, preuzeto dana 1. srpnja 2024: [22](https://informator.hr/strucni-clanci-abecedarij/probatio-</div><div data-bbox=)

[diabolica-lat-davolski-dokaz#:~:text=PROBATIO%20DIABOLICA%2C%20lat.-,davolski%20dokaz,temelju%20izvedenog%20\(derivativnog\)%20stjecanja.](#)

14. Petrak, M., *Traditio Iuridica, vol. I., Regulae Iuris*, Novi Informator, Zagreb, 2010.,
15. Plessis du, P., Property, u: Johnston, D. (ur.), *The Cambridge companion to Roman law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2015., str. 175-198,
16. Romac, A., *Izvori rimskog prava*, Informator, Zagreb, 1973.,
17. Santucci, G., *Die rei vindicatio im Klassischen Romischen Recht – Ein unerblick*“
Fundamina, vol. 20, br. 2, 2014., str. 833-846,
18. Šarac, M., Lučić, Z., *Rimsko privatno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2006.,

Propisi

1. Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14,
2. Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, Narodne novine, br. 91/1996, 68/1998, 137/1999, 22/2000, 73/2000, 129/2000, 114/2001, 79/2006, 141/2006, 146/2008, 38/2009, 153/2009, 143/2012, 152/2014, 81/2015, 94/2017.